

Onderzoek solitaire glastuinbouw Noord-Brabant

Inleiding

In de Statennotitie “monitoring en actualisatie ruimtelijk beleid glastuinbouw” (ROW-0118), besproken op 5 oktober 2012, is het voorstel opgenomen om de optie van het onmogelijk maken van toename van solitair glas te onderzoeken door bijvoorbeeld bij de komende herziening van de Verordening Ruimte een stand still voor solitaire glastuinbouwbedrijven in te voeren. Na uitvoerige discussie hebben uw Staten besloten dat het wenselijk is om een dergelijk onderzoek in samenwerking met ZLTO en BMF uit te voeren. In de ontwerp Verordening Ruimte 2014 is onlangs om procedurele redenen, vooruitlopend op de resultaten van dit onderzoek, een artikel opgenomen waarin verdere uitbreiding van solitaire glastuinbouwbedrijven aan banden is gelegd. GS hebben bij bespreking van de Ontwerp Verordening Ruimte 2014 op 30 augustus jl. uw Staten toegezegd de resultaten van het onderzoek naar de effecten van een stand-still voor solitaire bedrijven op zeer korte termijn toe te zenden. Enerzijds om te kunnen betrekken bij de besluitvorming rond de vaststelling van de Verordening Ruimte 2014 in februari 2014, maar ook vanwege de besluitvorming over de kaartaanpassing 4 Verordening Ruimte welke op 1 november voorzien is. Daarin is immers maatwerk voor een viertal solitaire glastuinbouwbedrijven opgenomen.

In voorliggend onderzoek zijn de volgende vragen onderzocht;

- 1) Ontwikkeling glastuinbouwsector en solitaire glastuinbouwbedrijven sinds 2011
- 2) Toekomstperspectief solitair glas incl. huidige marktsituatie voor verkoop (solitair) glas
- 3) Verwachte knelpunten stand-still

Het onderzoek is intern uitgevoerd met bijdragen van ZLTO. Het onderzoek is na afronding aan de BMF aangeboden met het verzoek om een reactie te geven.

Er is gebruik gemaakt van verschillende informatiebronnen (zie literatuurlijst) :

- Landbouw Economisch Instituut (LEI), rapport opgesteld in het kader van de Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood
- Tuinbouw Ontwikkelings Maatschappij (TOM)
- ZLTO

Het onderzoeksrapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 1 wordt een samenvatting gegeven van de belangrijkste onderzoeksresultaten. Hoofdstuk 2 beschrijft de onderverdeling van de Brabantse glastuinbouwsector en de spreiding over de provincie. In hoofdstuk 3 worden de effecten van ons ruimtelijk beleid en de (deels autonome) sectorontwikkeling beschreven. Hoofdstuk 4 behandelt de economische resultaten van de glastuinbouwsector en het toekomstperspectief voor solitaire bedrijven. In hoofdstuk 5 wordt een prognose gegeven voor de (theoretische) ontwikkeling van solitair glas in de komende jaren. In hoofdstuk 6 worden tenslotte de door de ZLTO verwachte knelpunten bij een stand-still beschreven. Voor in dit rapport gehanteerde definities en begrippen zie bijlage 1.

Hoofdstuk 1 Samenvatting

➤ Ontwikkeling glastuinbouwsector en solitaire glastuinbouwbedrijven in de periode 2001-2011

- Ca. ¾ van het glasareaal in Brabant is in gebruik voor glasgroenteteelt.
- De glastuinbouwsector en met name de glasgroentesector kende in deze periode een sterke schaalvergroting, waardoor het totaalareaal glas in Brabant met ca. 300 ha is gestegen.
- In 2001 waren er 562 solitaire bedrijven.
- Van de 900 glastuinbouwbedrijven in Brabant zijn er nu nog 458 solitair gelegen (in gemengd agrarisch gebied).

- Het areaal solitair glas is in deze periode met ca. 50 ha gestegen. Tussen 2001 en 2008 is het solitaire areaal flink gestegen, daarna sterk gedaald.
- De gemiddelde bedrijfsgrootte van de solitaire bedrijven is gestegen van 0,8 naar 1,1 ha.

➤ Toekomstperspectief solitair glas incl. huidige marktsituatie voor verkoop (solitair) glas

- Het perspectief voor solitaire glasgroentebedrijven tot 3 ha is zeer beperkt.
- Solitaire bedrijven kunnen om bedrijfseconomische redenen niet verplaatsen naar concentratiegebieden.
- Perspectief solitaire glasgroentebedrijven is gelegen in omschakeling/verkoop van het bedrijf of nicheteelten.
- Aankoop bestaande (solitaire) bedrijven op dit moment interessant vanwege lage prijzen.
- Mogelijk beperkte uitbreiding solitair glas bij potplanten, boomteelt, aardbeienteelt en nicheteelten.
- Theoretisch is er nog veel ruimte voor uitbreiding van solitair glas.
- De areaalontwikkeling van de afgelopen 10 jaar en economische trends maken het zeer onwaarschijnlijk dat deze ruimte de komende 5-10 jaar benut zal worden
- Verrommeling (beperkt deel solitaire bedrijven zonder perspectief) is punt van zorg.

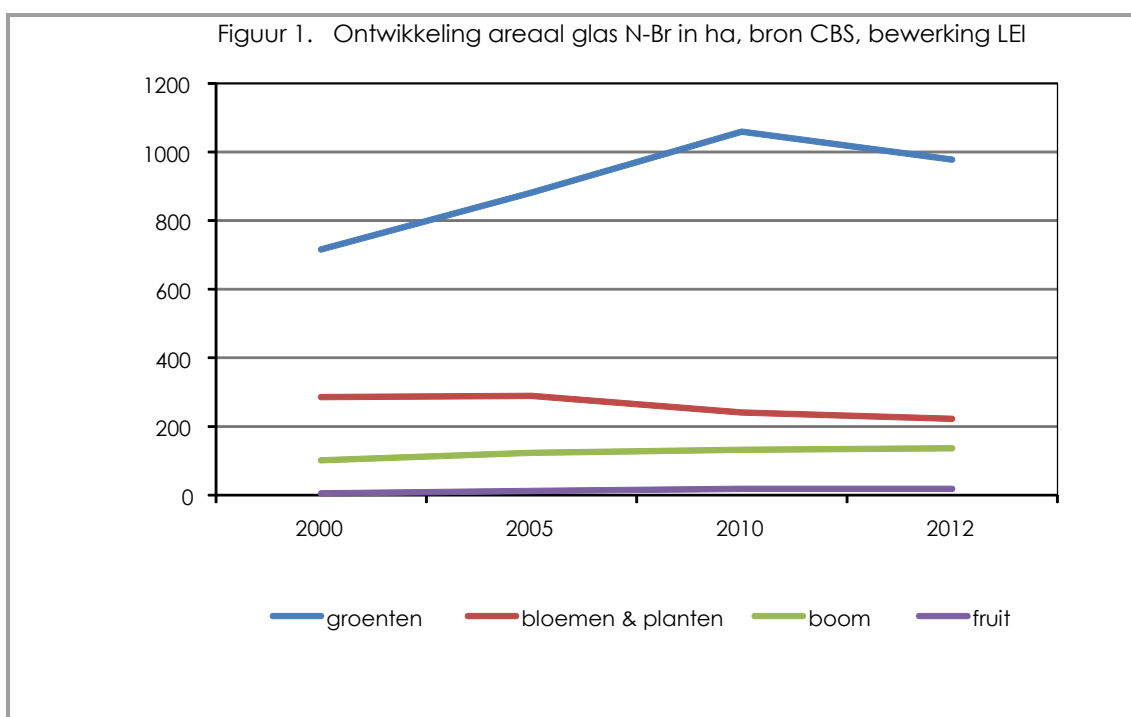
➤ Verwachte knelpunten stand still

- ZLTO heeft in reactie op de ontwerp Verordening Ruimte 2014 reeds 4 concrete knelgevallen aangedragen. Daarnaast stelt men dat honderden andere bedrijven gedupeerd worden. Op basis van hoofdstuk 4 van dit rapport kan inderdaad geconcludeerd worden dat voor ruim 150 solitaire bedrijven het perspectief voor verdere ontwikkeling wegvalt als een algemene stand still in de Verordening Ruimte zal worden opgenomen.

Hoofdstuk 2 Structuur en spreiding glastuinbouwsector Noord-Brabant

Structuur Brabantse glastuinbouwsector

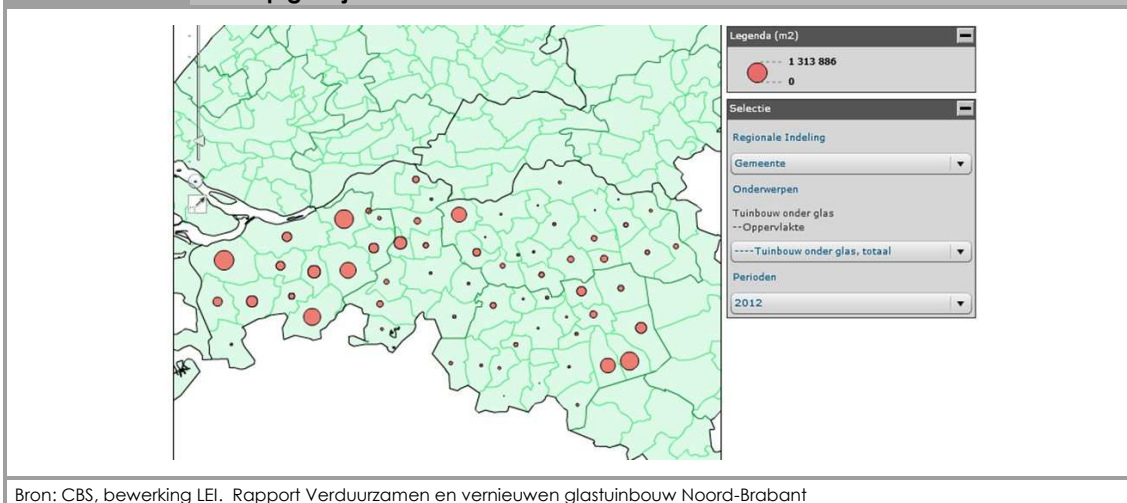
- Noord-Brabant is de tweede glastuinbouwprovincie na Zuid-Holland met circa 14% van het Nederlands glastuinbouwareaal (2012).
- Noord-Brabant kent twee projectvestigingen (AFC Nieuw Prinsenland en Deurne), veel kleinere concentratiegebieden (vestigings- en doorgroeigebieden, zie bijlage 3) en in vergelijking met andere provincies veel verspreid liggend glas.
- In Noord-Brabant is de areaalverhouding tussen glasgroenten (m.n. tomaat, paprika, komkommer) en sierteelt ruim 3:1 (zie figuur 1), terwijl deze nationaal 1:1 is.
- Vanaf 2010 is het areaal glasgroente afgenomen, mede als gevolg van de economische en EHEC-crisis.
- In Brabant is relatief veel (teeltondersteunend) glas voor boomkwekerij en fruit (m.n. aardbeien) aanwezig en dit groeit geleidelijk.

Spreiding glastuinbouw over Noord-Brabant

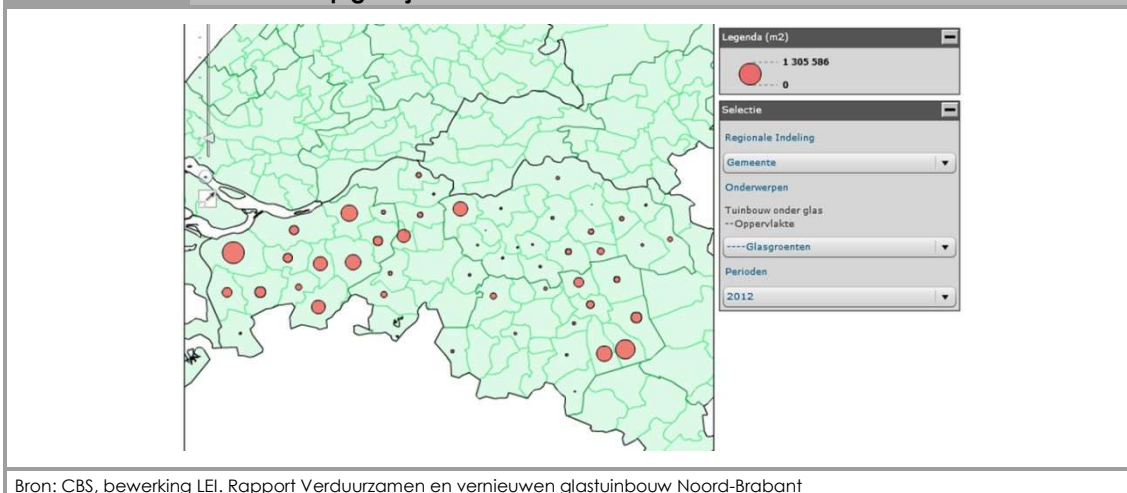
- De glastuinbouw in Noord-Brabant is verspreid over de hele provincie, maar er zijn concentraties in het westen en het oosten van de provincie (zie figuur 2).
- De spreiding van glas over Brabant wordt sterk bepaald door de glasgroenteteelt. (figuur 3a)
- Ook de bloemkwekerij en boomteelt komen ondanks enkele aanwijsbare centra verspreid over de provincie voor (bijlage 2 figuren 3.a t/m 3.c).
- De aardbeienteelt is relatief minder verspreid over de provincie. (bijlage 2 figuur 3.d)

Figuur 2 Verdeling areaal glastuinbouw in de provincie Noord-Brabant per gemeente in 2012: voorlopige cijfers

De grote rode stip in de legenda vertegenwoordigt een areaal van ruim 130 ha glas. De gemeenten met een groot areaal glas zijn Steenbergen, Zundert, Breda, Drimmelen, Heusden, Someren en Asten. Dit zijn m.u.v. Zundert allemaal gemeenten met glastuinbouwconcentratiegebieden. Zundert kent door de aanduiding teeltgebied Zundert in de Verordening Ruimte 2012 inmiddels ook extra mogelijkheden voor uitbreiding van glas.

Figuur 3.a Verdeling areaal groente onder glas in de provincie Noord-Brabant per gemeente in 2012: voorlopige cijfers

Conclusies:

- Glasgroenteteelt zeer bepalend voor omvang en verschijningsvorm (geconcentreerd en verspreid) van glastuinbouw in Brabant.
- Overige deelsectoren kennen ondanks enkele aanwijsbare centra een min of meer verspreide ligging over de provincie.
- Dit beeld van omvang en spreiding is van belang i.v.m. de bepaling van het toekomstperspectief en mogelijke ontwikkeling van solitair glas (hoofdstuk 3 en 4)

Hoofdstuk 2 Ruimtelijk beleid en schaalvergroting sinds 2001

Ruimtelijk beleid

De provincie voert al geruime tijd ruimtelijk beleid om de ontwikkeling van de glastuinbouwsector in Noord-Brabant in goede banen te leiden. In 2002 zijn de uitgangspunten van dit beleid vastgelegd in het Streekplan Brabant in Balans. De speerpunten van het beleid zijn 1) ontwikkelen 2) concentreren en saneren en 3) verduurzamen.

Om uitvoering te geven aan dit beleid is in 2002 samen met de ZLTO de Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij (TOM) opgericht. Om de groei van de sector vooral in de concentratiegebieden te laten plaatsvinden is voor solitaire (verspreide) bedrijven in agrarisch gebied een maximumomvang van 3 ha netto glas ingesteld. Voor glastuinbouwbedrijven in kwetsbaar gebied is vanaf 2006 de mogelijkheid geboden voor deelname aan een provinciale saneringsregeling. Glastuinbouwbedrijven in kwetsbaar gebied hebben geen mogelijkheden voor uitbreiding van het bouwvlak. Daarnaast is er voor agrarische bedrijven in kwetsbaar gebied geen mogelijkheid voor het oprichten van teeltondersteunende kassen.

Areaal ontwikkeling

De resultaten van het provinciaal beleid in de periode 2001-2011 zijn af te lezen uit tabel 1.

- Het areaal glas in de concentratiegebieden is met 278 ha het sterkst gestegen.
- Het areaal in kwetsbaar gebied is in de periode van 2001 tot 2008 met 30 ha gedaald als gevolg van saneringsinspanningen.
- Van 2008 tot 2011 lijkt er sprake te zijn van een stijging van het areaal in kwetsbaar gebied, maar dit is veroorzaakt door wijzigingen in de zonering van de kwetsbare gebieden bij de totstandkoming van de Verordening Ruimte in 2010.

Tabel 1: Ligging van het areaal glastuinbouw per gebied in de jaren 2001, 2006, 2008 en 2011 in hectare.

	2001	2006	2008	2011
Kwetsbaar gelegen	181	178	151	156
Solitair gelegen	473	553	572	526
Concentratiegebied	587	763	809	865
Totaal	1241	1494	1532	1547

Bron: Inventarisatie glastuinbouwbedrijven Noord-Brabant referentiejaar 2011, TOM

Uit tabel 1 blijkt verder dat:

- het areaal solitair glas van 2001 tot 2008 met 99 ha is gestegen.
- Tussen 2008 en 2011 is echter weer een sterke daling te zien die zich ondanks economische en EHEC-crisis niet geheel laat verklaren.
- Een mogelijke verklaring zou volgens ZLTO kunnen zijn dat als kassen niet meer rendabel zijn, ook niet voor andere teelten, ze toch opgeruimd worden.

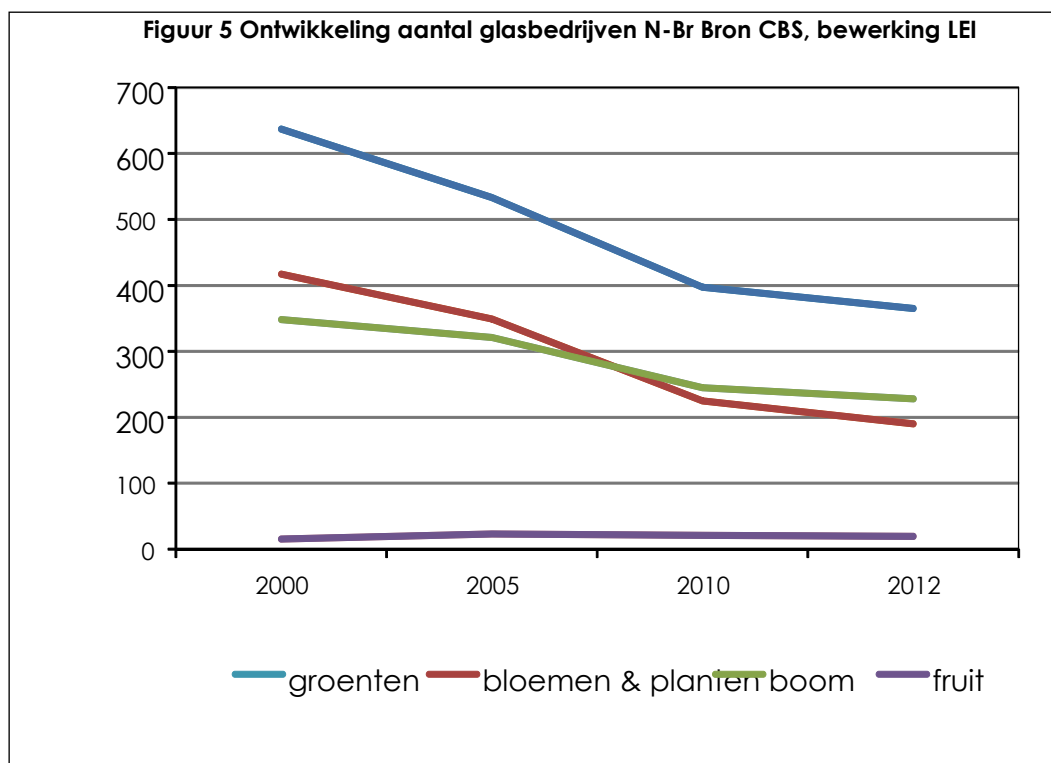
Figuur 4: Percentage van het areaal glastuinbouw per gebied (kwetsbaar, solitair, concentratie) vergeleken met de jaren 2001, 2006, 2008 en 2011. Bron: Inventarisatie glastuinbouwbedrijven Noord-Brabant, referentiejaar 2011, TOM

- De provinciale doelstelling is dat in 2015 75 % van het areaal in concentratiegebieden is gelegen.
- Uit figuur 4 blijkt dat sinds 2001 sprake is van een duidelijke toename van het concentratiepercentage en afname van het % solitair en in kwetsbaar gebied gelegen glas.
- Omdat de ontwikkeling van de glastuinbouwsector en dan met name de glasgroenteteelt de laatste jaren stagneert (zie figuur 1, pagina 2) zal 75 % van het areaal in concentratiegebieden pas na 2015 worden bereikt.

Aantal bedrijven

Uit figuur 5 blijkt dat in Brabant:

- Sinds 2000 sprake is van een gestaag afnemend aantal glastuinbouwbedrijven.
- De daling het sterkst is bij de glasgroenteteelt en bloemkwekerij en in mindere mate bij boomteelt.
- Het aantal bedrijven met fruit (aardbeien) een lichte stijging vertoont.

Tabel 2: Aantal bedrijven in de provincie Noord-Brabant naar ligging over de jaren 2001, 2006, 2008 en 2011.

	2001	2006	2008	2011
Kwetsbaar gelegen	165	168	139	146
Solitair gelegen	562	577	512	458
Concentratiegebied	429	319	298	296
Totaal	1156	1064	949	900

Bron: Inventarisatie glastuinbouwbedrijven Noord-Brabant referentiejaar 2011, TOM

Uit tabel 2 blijkt dat:

- In de periode 2001-2011 het aantal bedrijven met glas in Brabant met 256 is afgenomen tot 900
- Tweederde van het aantal bedrijven met glas is solitair gelegen waarvan 458 in gemengd agrarisch gebied en 146 in kwetsbaar gebied.
- De kleine toename van het aantal bedrijven in kwetsbaar gebied tussen 2008 en 2011 is te wijten aan een verandering van de zonering voor de Verordening Ruimte.

In welke mate de daling van het aantal bedrijven/glastuinbouwlocaties zich de komende jaren zal voortzetten is afhankelijk van met name marktfactoren in de diverse deelsectoren van de glastuinbouwsector. Een aspect dat hierbij mede een rol speelt is de schaalvergroting die zich de afgelopen jaren in Nederland, maar zeker ook in Brabant(glasgroenteteelt) heeft afgetekend. De daling van het aantal bedrijven zet voort, dat verwachten LEI, Rabobank en ZLTO. Er zijn meer bedrijven die door overname meerdere locaties gaan exploiteren, maar ook zullen bedrijven stoppen. Het aantal bedrijven zal dus verder dalen. Er is geen enkele indicatie dat deze "wetmatigheid" verandert.

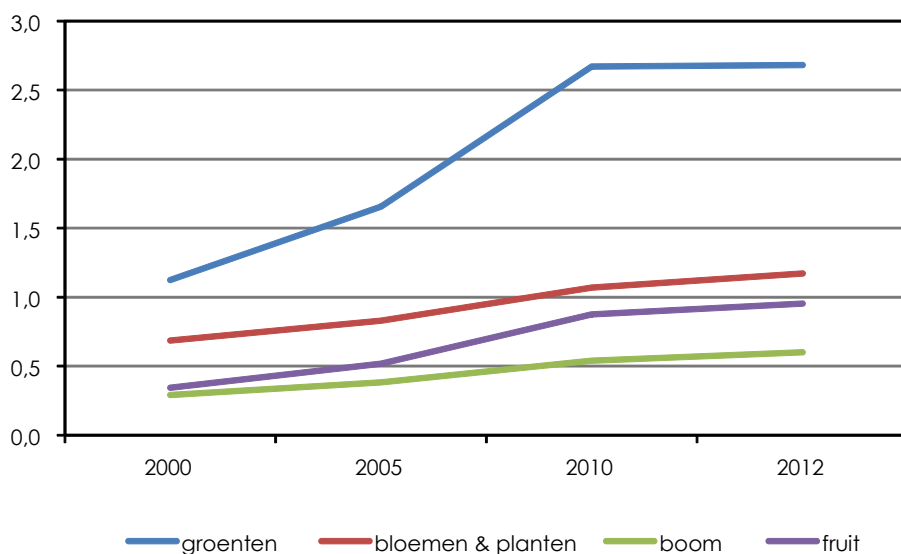
Schaalvergroting

Uit figuur 6 en 7 en tabel 3 blijkt dat:

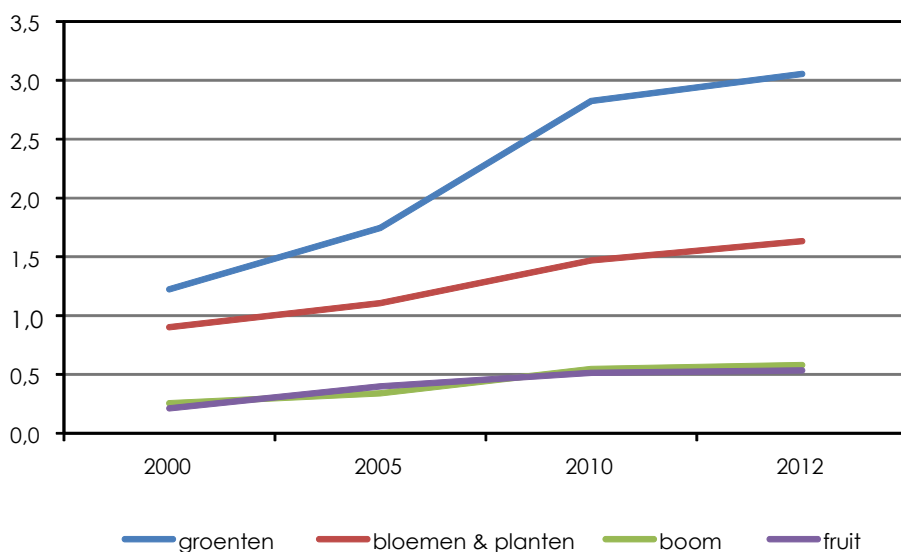
- Schaalvergroting in combinatie met afname van het aantal bedrijven in de Nederlandse glastuinbouw in de periode 2001-2010 vooral sterk heeft plaatsgevonden bij glasgroentebedrijven en is daarom ook met name in Brabant waarneembaar (figuur 6 en tabel 3).
- Het gemiddeld oppervlak van glasgroentebedrijven in Noord-Brabant blijft echter achter (-11%) bij het landelijk gemiddelde (zie figuur 7). Verklaring hiervoor is dat in Noord-Brabant meer kleine bedrijven en meer verspreid glas voorkomt dan elders in Nederland. (LEI, 2013)
- De schaalvergroting in Noord-Brabant is in de concentratiegebieden duidelijk groter dan daarbuiten (tabel 3).
- De gemiddelde omvang van bedrijven met fruit onder glas (aardbeien) is in Brabant bijna het dubbele van de omvang elders in Nederland (figuur 6 en 7).

De afgelopen jaren is een trend zichtbaar dat aardbeien niet alleen meer in teeltondersteunende kassen (max 5000 m² of 15.000 m²) worden geteeld, maar ook op (solitaire) bedrijven met een glastuinbouwbestemming. (Mondelinge informatie TOM). Daardoor is sprake van meer uitbreidingsmogelijkheden (tot 3 ha solitair en nog groter binnen concentratiegebieden). Door het provinciale beleid zijn er alleen uitbreidingsmogelijkheden in het gemengd agrarisch gebied en niet in de groenblauwe mantel.

Figuur 6 Ontwikkeling areaal per bedrijf N-Br in ha Bron CBS/LEI

Figuur 7 Ontwikkeling areaal per bedrijf NI in ha Bron CBS/LEI

Tabel 3: Gemiddelde bedrijfsgrootte per gebied per jaar, over de jaren 2001, 2006, 2008 en 2011 in Noord-Brabant

	2001	2006	2008	2011
Kwetsbaar gelegen	1,1	1,1	1,1	1,1
Solitair gelegen	0,8	1,0	1,1	1,1
Concentratiegebied	1,4	2,4	2,7	2,9
Totaal	1,1	1,4	1,6	1,7

Bron: Inventarisatie glastuinbouw Noord-Brabant referentie jaar 2011, TOM mei 2012

Uit tabel 3 blijkt dat:

- sinds 2001 de gemiddelde omvang van bedrijven in kwetsbaar gebied niet is gestegen.
- Bij de solitaire (in agrarisch gebied) gelegen bedrijven in dezelfde periode sprake is van een stijging met 0,3 ha.
- De grootste stijging is te zien in de concentratiegebieden waar de gemiddelde bedrijfsomvang meer dan verdubbeld is. Dit is mede het gevolg van het ruimtelijk beleid dat in deze periode in Noord-Brabant is gevoerd
- tot 2008 de gemiddelde omvang van solitaire bedrijven nog is gestegen maar sinds die tijd is gestabiliseerd. Op basis van figuur 6 kan worden afgeleid dat met name het stilvallen van de ontwikkeling in de glasgroenteteelt hiervoor verantwoordelijk is.

Conclusies:

- Glasgroenteteelt bepaalt sterk de ruimtelijke ontwikkeling van de sector in Brabant.
- Grootste toename areaal in concentratiegebieden en geleidelijke stijging concentratiepercentage.
- Gemiddelde bedrijfsgrootte glasgroente en glasaardbeienteelt is in periode 2005-2010 sterk gestegen.
- Gemiddelde bedrijfsgrootte solitaire bedrijven is afgelopen 3 jaren gestabiliseerd met name door de crisis in de glasgroente.
- De absolute groei van solitair glas is in de periode 2001-2011 beperkt. (50 ha).

Hoofdstuk 3

Economische resultaten glastuinbouwsector en toekomstperspectief solitaire bedrijven

Economische resultaten (tekst grotendeels overgenomen uit LEI-rapport Verduurzamen en vernieuwen glastuinbouw Noord-Brabant)

“De resultaten van glastuinbouwbedrijven fluctueren de laatste 6-7 jaren sterk, vooral in de glasgroenteteelt (Meulen et al, 2012). De jaren 2009 en 2011 (EHEC) waren voor glasgroentebedrijven dramatisch. **Voor met name de tomatenteelt is in 2013 tot nu toe sprake van zeer lage prijzen (aanvulling PNB).** Dit raakt Noord-Brabant flink, omdat de glasgroenteteelt daar verhoudingsgewijs sterk is vertegenwoordigd. De liquiditeit en solvabiliteit zijn sterk onder druk komen te staan. Hierdoor hebben bedrijven minder mogelijkheden om te investeren/moderniseren. Bedrijfsbeëindiging en uitstel van nieuwbouw- en investeringsplannen zijn hiervan het gevolg. Modernisering is nodig om de kosten te beheersen, de productie te verduurzamen en af te stemmen op de vraag om de concurrentie met andere productielanden aan te gaan. De internationale concurrentie neemt steeds meer toe. Bestaande concurrenten weten de kwaliteit sneller te verbeteren en nieuwe productielanden dienen zich aan. Dit maakt de uitdaging voor ondernemers extra groot. Voor bedrijven in Noord-Brabant is dit niet anders. De achterblijvende schaalomvang van groente- en sierteeltbedrijven in Noord-Brabant geven een indicatie dat de moderniteit wat achter blijft. Daarnaast komen relatief veel verspreid liggende bedrijven voor, waar een 3 ha-grens voor geldt. Door het provinciale beleid gericht op een maximale bedrijfsomvang van 3 ha voor verspreid liggende bedrijven in niet kwetsbare gebieden hebben deze bedrijven minder kunnen profiteren van de voordelen van schaalvergroting, zoals efficiëntieverbetering, verduurzaming (vooral op energiegebied) en kostprijsbeheersing. Zo is in Noord-Brabant het areaalaandeel met duurzame energie kleiner dan landelijk gezien.”

Ontwikkeling solitaire bedrijven

De ruimte voor solitaire glastuinbouwbedrijven in agrarisch gebied is nu maximaal 3 ha. Bedrijven die nu kleiner zijn dan 3 ha hebben in theorie drie opties om te ontwikkelen:

- 1) Ze ontwikkelen op de huidige locatie.
- 2) ze kopen er een tweede locatie bij
- 3) of ze verplaatsen naar een (project)vestigingsgebied

In de praktijk blijkt dat ze maar twee opties hebben. De hoogte van de investeringen van een nieuw bedrijf in een (project)vestigingsgebied zijn dermate hoog dat ze niet zijn te behappen voor een solitair bedrijf. Het is voor deze bedrijven niet mogelijk om in 1 stap van 2 hectare naar bijvoorbeeld 8 hectare te groeien. Ook voor bedrijven in kwetsbaar gebied is ondanks de mogelijkheid voor het verkrijgen van saneringssubsidie verplaatsing naar een concentratiegebied niet haalbaar. Zo hebben alle deelnemers aan de saneringsregeling hun bedrijf beëindigd. (notitie Statencie ROW 3106300, 2012 en Janmaat, 2012)

Aan de andere kant zijn solitaire vestigingen tot 3 ha niet interessant voor de traditionele glasgroentenbedrijven (tomaat, paprika, komkommer) die willen ontwikkelen. De omvang van maximaal 3 ha is te klein om daarop te investeren. Voor een duurzaam perspectief zijn grotere locaties noodzakelijk. (LEI, 2013) Dit leidt tot de conclusie dat de markt voor solitair glas en glas in concentratiegebieden in de praktijk gescheiden werelden zijn.

Perspectief solitaire bedrijven

De verspreid liggende bedrijven teelden van oudsher veelal glasgroenten. In een beperkt aantal gevallen is men al eerder gaan omschakelen naar andere teelten, waaronder potplanten en vermeerderen van uitgangsmateriaal. Ook zijn en worden bedrijven verkocht aan boomkwekers, die het ook als ondersteunend glas benutten.

Daarnaast is een toename te zien van bestaande (solitaire) glasbedrijven die worden aangekocht door aardbeientelers. De verwachting is dat deze tendens zich de komende jaren voortzet en dat op dergelijke bedrijven via productinnovaties en het telen van niche producten (NB: bv biologisch, kleine gewassen, algen, inhoudsstoffen biobased,), een goede alternatieve invulling gegeven kan worden aan de glasopstanden, die nog niet versleten zijn. (Janmaat, 2012)

Meerwaarde (solitaire) glastuinbouwbedrijven (imago/draagvlak, LTO-rapport Omgevingsonderzoek)

LTO-Nederland heeft in 2011 onderzoek laten verrichten naar het imago/draagvlak voor glastuinbouw onder burgers in drie gebieden, waarvan 1 in Brabant. Het gaat in principe niet om gebieden met solitaire bedrijven. Enkele bevindingen kunnen in algemene zin wel van toepassing zijn op solitaire bedrijven.

ZLTO brengt uit dit onderzoek het volgende naar voren;

80% van de omwonenden geeft aan het aanzicht van de kassen belangrijk te vinden waarvan 30% het zeer belangrijk vindt. De onderlinge verschillen tussen de 3 gebieden is minimaal. Veel gehoord is dat omwonenden vinden dat de uitstraling van ieder bedrijf belangrijk is, dus ook van kassen. Een glastuinbouwbedrijf moet er netjes en goed verzorgd uitzien en een goede uitstraling is ook belangrijk voor het eigen imago. Het belang van een goede uitstraling is ook afhankelijk van de locatie, als de bedrijven op zichtlocatie staan of dichtbij woningen, is dit extra belangrijk.

Omwonenden vinden het belangrijk dat de ondernemers aandacht besteden aan de uitstraling. Omwonenden zijn in het algemeen tevreden over de uitstraling van de kassen in heel Nederland. De glastuinbouwondernemers kunnen rekenen op de sympathie van de omwonenden in de genoemde drie gebieden en er is het besef dat de glastuinbouw een belangrijke sector is.

Meer dan 60% vindt dat de kassen in Nederland er goed verzorgd uitzien, slechts 6% is het daarmee oneens. Een relatief grote groep respondenten kiest neutraal omdat zij de verzorging wisselend vinden. 1 op de 3 ondervraagden vindt dat kassen een negatieve invloed hebben op het landschap, maar men is er wel van overtuigd dat de tuinbouw belangrijk is voor de economie (meer dan 90%).

Enkele uitspraken van ondervraagden:

“ Als er maar 1 bedrijf in een landschap staat, is het heel belangrijk hoe die eruit ziet. Als het een heel tuinbouwgebied is, kom je er als burger niet snel.”

“ We fietsen veel en kassen zien er altijd goed uit. Soms oude kassen, die zullen op termijn wel verdwijnen. Is beter voor het imago van de tuinbouw.”

Daarnaast brengt ZLTO aanvullend het volgende naar voren:

Solitaire glasbedrijven hebben vaak directe meerwaarde in hun omgeving omdat ze werkgelegenheid bieden voor specifieke doelgroepen, zoals scholieren, herintredende huisvrouwen en mensen met een arbeidsbeperking. Omdat arbeid in de directe omgeving beschikbaar is, doen ze minder vaak een beroep op werknemers uit de MOE-landen (Midden en Oost-Europa).

Conclusies:

- Achterblijvend resultaat voor solitaire glasgroente.
- Solitaire bedrijven kunnen niet verplaatsen naar concentratiegebieden.
- Perspectief solitaire glasgroentebedrijven is gelegen in omschakeling/verkoop bedrijf of niche teelten.
- Naar verwachting lichte toename boomteelt en aardbeien onder glas.
- Aandacht voor uitstraling glastuinbouwbedrijven van groot belang.
- Er is lokale meerwaarde van solitaire bedrijven.

Hoofdstuk 4

Toekomstverwachting ontwikkeling solitair glas

Omschakeling/verkoop en theoretische groei

Glasgroenteteelt is voor bedrijven met een omvang van maximaal 3 ha naar de toekomst gezien niet meer rendabel. Ondernemers die met lage lasten en veel eigen (gezins)arbeid kunnen werken houden het nog vol, maar vernieuwing van de kas is dan niet meer aan de orde. Voor bepaalde sierteeltproducten kan een omvang van maximaal 3 ha nog voldoende perspectief bieden. Voor biologische glasgroentetelers, voor boomtelers en aardbeientelers biedt een omvang van maximaal 3 ha ook nog voldoende perspectief voor een rendabele bedrijfsvoering. Bij aardbeien en boomteelt soms, maar niet in alle gevallen, in combinatie met vollegrondsteelt of teelt op stellingen of containervelden. Daarnaast kunnen ook nicheproducten op een beperkt oppervlakte een voldoende rendement opleveren. Vanuit een aantal redelijk renderende deelsectoren zal er dus zeker nog belangstelling blijven voor het gebruik van solitair glas. Dit kan betekenen omschakeling door glasgroentebedrijven of aankoop van solitaire (glasgroente) bedrijven vanuit bv boomteelt of aardbeienteelt om te benutten als tweede locatie.

In theorie is er nog behoorlijke ruimte voor uitbreiding van solitair glas. Uit tabel 5 (pagina 14) kan de theoretische groei van het solitaire glas worden berekend.

Met name de grote groep bedrijven (247) tussen 0,5 en 2,0 ha zou in theorie nog voor een areaaltoename van ca. 486 ha solitair glas kunnen zorgen. Dit is echter een "worst-case scenario". In de praktijk zal er waarschijnlijk sprake zijn van een veel beperktere groei van solitair glas omdat er sprake is van beperkende (omgevings) factoren, zoals o.a. belendende bebouwing en het ontbreken van de mogelijkheid tot grondverwerving. Ook de economische trends van de afgelopen jaren voor de verschillende deelsectoren maken het onwaarschijnlijk dat een dergelijke theoretische groei daadwerkelijk zal optreden.

Er van uitgaande (figuur 5) dat 50 % van de 247 solitaire bedrijven, dus ca. 120, glasgroentelers zijn mag worden verwacht dat deze ondernemers niet meer in uitbreiding tot 3 ha (kunnen) investeren.

Omschakeling of verkoop zal naar alle waarschijnlijkheid ook maar voor een beperkt deel van deze bedrijven een optie zijn.

Een ander argument voor de waarschijnlijk beperktere uitbreiding van solitair glas is de geringe interesse voor de toenmalige maatwerkregeling voor solitaire bedrijven. Toen in 2007 de mogelijkheid werd geboden voor maatwerk voor solitaire bedrijven die tegen de grens van 3 ha aanzaten dienden van de ca. 40 bedrijven, die in aanmerking kwamen, er uiteindelijk slechts 6 een aanvraag in. Het betrof 3 glasgroentebedrijven, 1 boomteeltbedrijf, 1 potplantenbedrijf en 1 aardbeienbedrijf.

Anderzijds zullen de komende jaren met name aardbeien- en boomtelers behoefte hebben aan uitbreidingsruimte. Veel van deze bedrijven zijn solitair gelegen. Voor deze bedrijven kan het vanwege de relatief lage aankoopkosten interessant zijn een bestaand bedrijf erbij te kopen en op termijn de uitbreidingsruimte te benutten (zie ook volgende paragraaf).

Een berekening van de in **theorie maximale** toename van het solitaire glas de komende 5-10 jaar zou kunnen zijn:

Uitbreiding bestaande bedrijven (bloemkwekerij, boomteelt, aardbeien)	$247 - 120 = 127 \times \text{gem } 1,9 = 241 \text{ ha}$
Omschakeling/aankoop glasgroentebedrijven	$1/3 \text{ van } 120 \text{ bedrijven} = 40 \times \text{gem } 1,9 = 76 \text{ ha}$
	Totaal = 317 ha

De berekende getallen wijken echter sterk af van de areaalontwikkeling van het solitair glas de afgelopen jaren. In de periode 2001-2008 is het areaal glas met ca. 100 ha gestegen en de afgelopen jaren is het areaal solitair glas juist afgenomen (ondanks dat er ruimte is). Daarnaast zijn er ook geen verwachtingen dat de aardbeienteelt en

boomteelt onder glas zo explosief gaan groeien. Vanuit nicheteelten zijn sowieso geen grote areaalstijgingen te verwachten.

Bovenstaande betekent echter wel dat bij ruim 150 bedrijven er wellicht de komende periode nog behoefte ontstaat aan enige uitbreiding. Door een algemene stand still in de Verordening Ruimte worden deze bedrijven sterk in hun ontwikkelingsmogelijkheden beperkt.

Aan de andere kant is er nog de mogelijkheid voor toename van teeltondersteunend glas zowel in agrarisch gebied als in de gebieden met extra ruimte voor teeltondersteunende kassen en teeltgebied Zundert (zie bijlage 3). In feite kunnen deze laatste gebieden beschouwd worden als concentratiegebieden en hoeven derhalve niet meegenomen te worden in de cijfers voor de ontwikkeling van solitair glas. Uit tabel 5 blijkt dat het areaal ondersteunend glas in agrarisch gebied (max 5000m² per bouwvlak, totaal 76 ha) relatief klein is op het totaalareaal glas in Brabant. Een zeer sterke toename van dit areaal lijkt ook gezien bovenstaande informatie niet aannemelijk.

Aan- en verkoopgegevens

Uit de gegevens van de website www.glastuinbouwaanbod.nl blijkt dat ondanks het economisch slechte tij bestaande glasbedrijven zowel binnen als buiten concentratiegebieden, voor waarschijnlijk lage prijzen, worden verkocht. (bijlage 3)

Bedrijven zoeken dus ook naar uitbreidingsmogelijkheden door aankoop van bestaande bedrijven. Met name bedrijven tussen 1,5 en 2 ha lijken daarvoor geschikt. Uit navraag (mondeling mededeling TOM) blijkt dat diverse recent verkochte locaties zowel binnen als buiten concentratiegebied door aardbeientelers zijn aangekocht

Verrommeling

Uit de benadering van de mogelijke uitbreiding van solitair glas komt naar voren dat op een deel van de solitaire bedrijven (247- 167= 80) naar alle waarschijnlijkheid geen verder toekomst perspectief als glastuinbouwlocatie kan worden gevonden. Het is de vraag of en zoja op welke wijze verrommeling van deze locaties kan worden tegengegaan.

Conclusies:

- Theoretisch is er nog veel ruimte voor uitbreiding van solitair glas.
- De areaalontwikkeling van de afgelopen 10 jaar en economische trends maken het zeer onwaarschijnlijk dat deze ruimte de komende 5-10 jaar benut zal worden
- Aankoop bestaande (solitaire) bedrijven op dit moment interessant vanwege lage prijzen.
- Mogelijk beperkte uitbreiding solitair glas bij potplanten, boomteelt en aardbeienteelt en nicheteelten.
- Verrommeling (beperkt deel bedrijven) is punt van zorg.

Hoofdstuk 5 Verwachte knelpunten

ZLTO heeft in reactie op de ontwerp Verordening Ruimte 2014 reeds 4 concrete knelgevallen aangeleverd. Daarnaast stelt men dat honderden andere bedrijven gedupeerd worden. Op basis van hoofdstuk 4 kan geconcludeerd worden dat voor ruim 150 solitaire bedrijven het perspectief voor verdere ontwikkeling wegvalt als een algemene stand still in de Verordening Ruimte zal worden opgenomen.

Tabel 5: Totale oppervlakte glas in de provincie Noord-Brabant onderverdeeld naar ligging en bedrijfsgrootte in hectare. Bron: Inventarisatie glastuinbouwbedrijven Noord-Brabant, referentiejaar 2011, TOM

	Opp. Glas (ha)	Aantal bedrijven	Aantal bedrijven onderverdeeld in hectaren							
			0,2 ≤ 0,5	0,5 ≤ 1,0	1,0 ≤ 2,0	2,0 ≤ 2,5	2,5 ≤ 3,0	3,0 ≤ 5,0	5,0 ≤ 10,0	> 10,0
Solitair	525	458	146	130	117	23	12	23	6	1
<i>Solitair</i>	476	409	128	116	105	20	11	23	5	1
<i>Teeltondersteunend (TOK-gebied)</i>	49	49	18	14	12	3	1	0	1	0
Kwetsbaar gebied	157	146	47	38	35	15	5	6	0	0
<i>Attentiegebied ehs</i>	15	19	9	4	5	1	0	0	0	0
<i>Groenblauwe mantel</i>	142	126	37	34	30	14	5	6	0	0
<i>Zoekgebied water</i>	<1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Concentratiegebied	864	296	31	34	81	31	30	42	38	9
<i>Vestigingsgebied</i>	587	158	11	11	36	19	15	27	32	7
<i>Mogelijk doorgroei</i>	242	99	5	13	34	10	15	14	6	2
<i>Glasboomteelt</i>	35	39	15	10	11	2	0	1	0	0
Totaal aantal bedrijven		900	224	202	233	69	47	71	44	10
Totaal areaal	1545		76	144	330	151	131	263	304	145
Gemiddelde grootte		1,7	0,4	0,7	1,4	2,2	2,8	3,7	6,9	14,5

Literatuur

Janmaat, P.J.G., 2012. *Resultaten 10 jaar TOM voor de Brabantse glastuinbouw*. TOM, Rosmalen.

LEI, 2013, Verduurzamen en vernieuwen glastuinbouw Noord-Brabant, Den Haag

Meulen, H.A.B. van der, W.H. van Everdingen en A.B. Smit, 2012. *Actuele ontwikkeling van resultaten en inkomens in de land- en tuinbouw in 2012*. LEI-rapport 2012-064. Den Haag: LEI.

TOM, 2012, Inventarisatie glastuinbouwbedrijven Noord-Brabant, referentiejaar 2011, s'-Hertogenbosch

Twist-communicatie, 2011, Omgevingsonderzoek glastuinbouw, in opdracht van LTO-Nederland, Berkel en Rodenrijs

Bijlage 1: Begrippenlijst

Concentratiegebieden

Gebieden die aangewezen zijn in de Structuurvisie en welke begrensd zijn in de Verordening Ruimte, waar ruimte is voor meerdere glastuinbouwbedrijven. Binnen concentratiegebieden kan onderscheid gemaakt worden tussen mogelijke doorgroeigebieden en (project)vestigingsgebieden.

Gebied teeltondersteunende kassen toegestaan (TOK-gebied)

Gebied waar verruimde mogelijkheden zijn voor de bouw van kassen. De maximum grootte van deze voorziening bedraagt 5000 m² netto glas. In de gebieden teeltondersteunende kassen toegestaan kan een bestemmingsplan voorzien in de bouw van kassen binnen een bouwblok tot een omvang van ten hoogste 1,5 hectare netto glas mits uit de toelichting blijkt dat deze bouw van kassen noodzakelijk is voor de agrarische bedrijfsvoering en mits het bestemmingsplan voorziet in een verbod op omschakeling en doorgroei naar zelfstandige glastuinbouwbedrijven.

Glastuinbouw

Agrarische bedrijvigheid, waarin de productie geheel of in overwegende mate plaatsvindt in kassen.

(Glasboom) teeltgebied Zundert

Gebied waar kassen mogen worden uitgebreid ten behoeve van plantaardige teelten.

Glastuinbouwbedrijf

Een agrarisch bedrijf, waarin de productie geheel of in overwegende mate plaatsvindt in kassen.

Kas

Een agrarisch bedrijfsgebouw waarvan de wanden en het dek voornamelijk bestaan uit glas of een ander lichtdoorlatend materiaal en dienend voor de productie van gewassen onder geconditioneerde klimaatomstandigheden. Schuurkassen en permanente tunnel- of boogkassen (> 1,5 meter) worden beschouwd als een kas.

Kwetsbaar gebied (kwetsbare ligging)

Als kwetsbare gebieden zijn de gebieden 'Ecologische hoofdstructuur', 'Zoekgebied voor ecologische verbindingszone', 'Attentiegebied ehs', 'Zoekgebied voor behoud en herstel watersystemen', 'Groenblauwe mantel' en 'Beheergebied ehs' aangewezen. Deze structuren zijn opgenomen in de Verordening ruimte Noord-Brabant.

Kwetsbaar gelegen bedrijven

Bedrijven gelegen in of nabij kwetsbaar gebied.

(Mogelijke) doorgroeigebieden

Gebieden die aangewezen zijn in de Structuurvisie en begrensd zijn in de Verordening ruimte, waar een beperkt aantal glastuinbouwbedrijven aanwezig is. Deze bestaande glastuinbouwbedrijven kunnen op

basis van een afgewogen ruimtelijk plan de mogelijkheid verdienen om verder te ontwikkelen tot een omvang boven 3 ha netto glas. Nieuwvestiging van een glastuinbouwbedrijf in een (mogelijk) doorgroeigebied is op beperkte schaal (enkele bedrijven) mogelijk wanneer sprake is van daadwerkelijke sanering van een bedrijf dat ten behoeve van een aanmerkelijke verbetering van de ruimtelijke kwaliteit verplaatst dient te worden.

Netto glas

Het precieze aantal m² kasoppervlakte van een glastuinbouwbedrijf of in een glastuinbouwgebied.

Projectvestigingsgebied

Een gebied waarin de inrichting ingrijpend moet worden aangepast om de vestiging van (clusters van) glastuinbouwbedrijven mogelijk te maken, waarbij een projectmatige aanpak voor de hand ligt.

Saneren

Beëindiging van een glastuinbouwbedrijf, sloop opstallen, grond schoon achterlaten, glastuinbouwbestemming wegnemen en milieu- en andere vergunningen intrekken.

Solitair gelegen bedrijf

Een niet in een concentratiegebied en/of kwetsbaar gebied gelegen bedrijf.

Teeltondersteunende kas

Teeltondersteunende voorziening (hoofdzakelijke boomkwekerij, aardbeien of vollegrondsgroente), bestaande uit een kas.

Teeltondersteunende voorzieningen

Voorziening in, op of boven de grond die door agrarische bedrijven met plantaardige teelten wordt gebruikt om de volgende doelen na te streven:

- Verbetering van de productie, onder meer door teeltvervroeging en –verlating, terugdringen van onkruidgroei en beperking van vraatschade;
- Verbetering van de arbeidsomstandigheden, onder meer door gewassen verhoogd te telen;
- Bereiken van positieve effecten op milieu en water (bodembescherming, terugdringen onkruidbestrijding, effectief omgaan met water).

Voorbeelden van teeltondersteunende voorzieningen zijn aardbeiteelttafels (stellingen), afdekfolies, antiworteldoek, boomteeltrekken, regenkapten, wandeltunnels, hagelnetten, insectengaas, lage plastic tunnels, ondersteunende kassen, schaduwhallen en containervelden.

Tuinbouw

Het op commerciële basis intensieve wijze telen van groenten, tuin- en kasvruchten, bloemen, planten, bomen, bollen of zaden.

Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij (TOM)

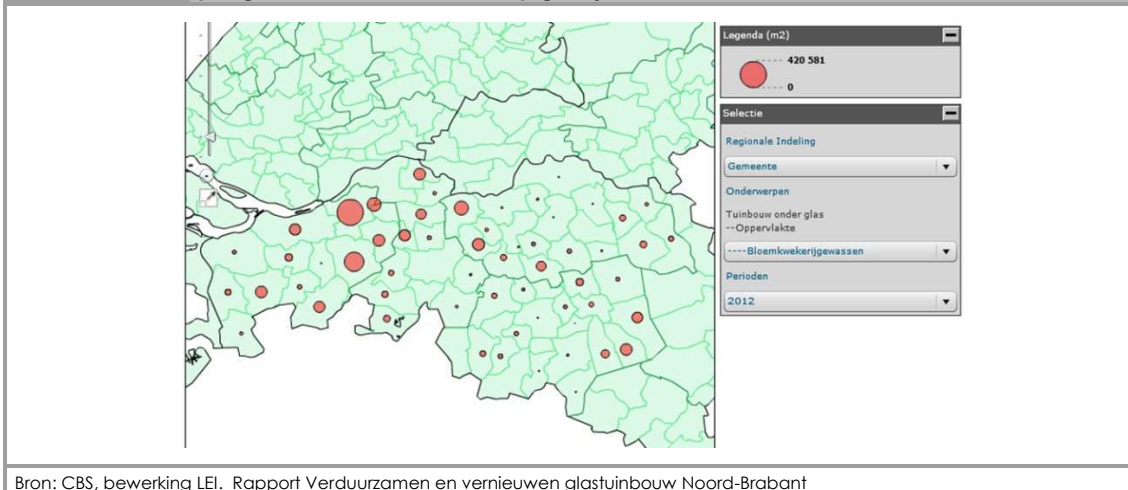
Samenwerkingsverband tussen ZLTO en de Provincie Noord-Brabant gericht op een duurzame ontwikkeling en concentratie van de glastuinbouw in Noord-Brabant.

Vestigingsgebieden

Dit zijn gebieden aangewezen in de Structuurvisie en begrensd in de Verordening ruimte, waar een groter aantal bestaande glastuinbouwbedrijven aanwezig is en waar meer ruimte is voor nieuwvestiging of omschakeling naar glastuinbouw

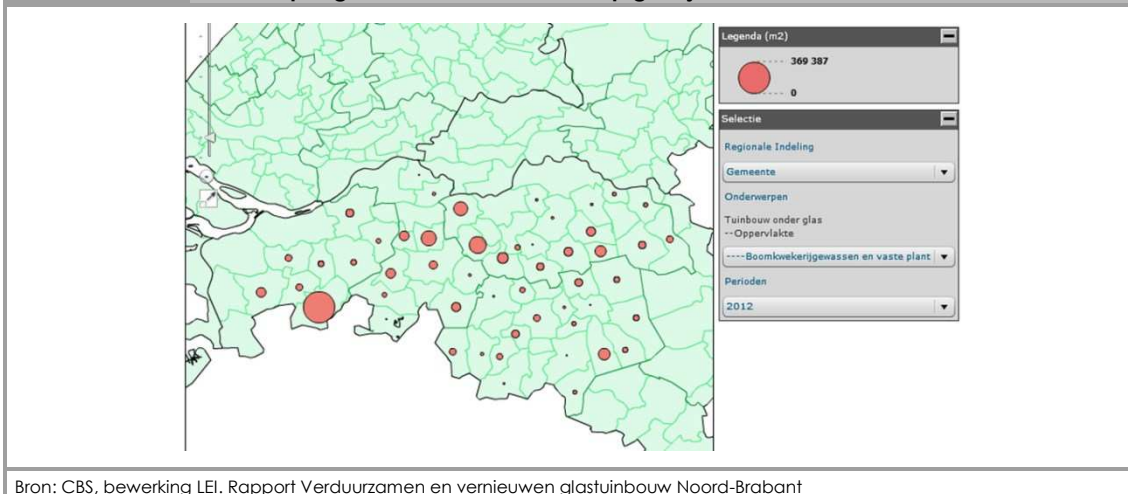
Bijlage 2 : spreiding deelsectoren

Figuur 3.b Verdeling areaal bloemkwekerijgewassen onder glas in de provincie Noord-Brabant per gemeente in 2012: voorlopige cijfers

Bloemkwekerij onder glas is vooral sterk vertegenwoordigd in de gemeenten Breda en Drimmelen, maar ook elders in Brabant is dit op beperkte schaal aanwezig.

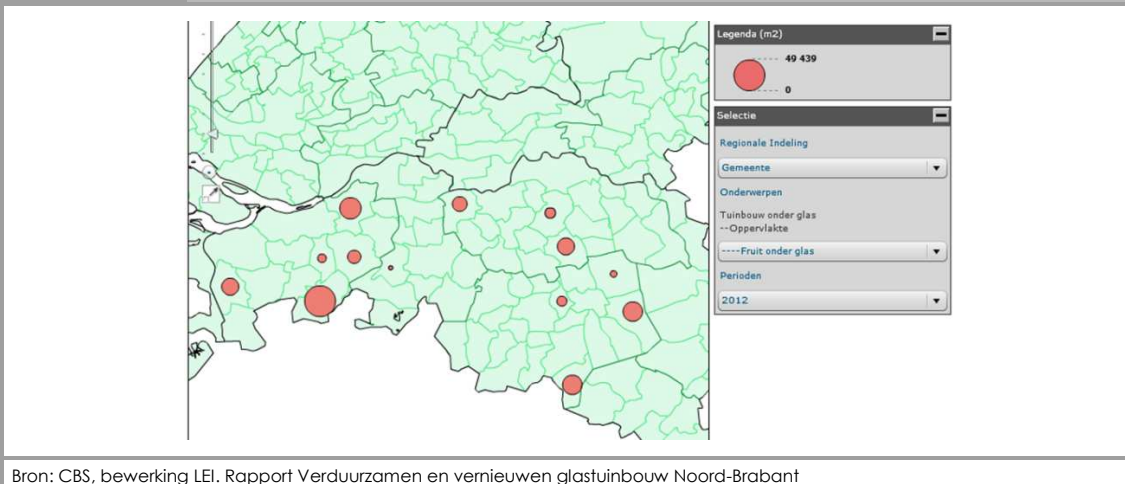
Figuur 3.c Verdeling areaal boomkwekerij en vaste planten onder glas in de provincie Noord-Brabant per gemeente in 2012: voorlopige cijfers

Uit figuur 3.c blijkt duidelijk waar de boomteeltcentra in Brabant te vinden zijn nl Haaren en omgeving en Zundert. Opvallend is wel dat buiten deze landelijk bekende centra de boomteelt (onder glas) zich ook elders in Brabant verspreid heeft ontwikkeld.

Figuur 3.d

Verdeling areaal fruit onder glas in de provincie Noord-Brabant per gemeente in 2012: voorlopige cijfers

Bron: CBS, bewerking LEI. Rapport Verduurzamen en vernieuwen glastuinbouw Noord-Brabant

Uit figuur 3.d blijkt dat de teelt van fruit onder glas (vaak aardbeien) veel minder verspreid over de provincie plaatsvindt dan andere deelsectoren. Een zeer grote concentratie van aardbeienteelt is te vinden in de gemeenten Zundert en Breda.

Bijlage 3 . Aanbod glastuinbouwbedrijven Noord-Brabant op www.glastuinbouwaanbod.nl periode 16 juli 2013- 9 september 2013

Nr	Adres	Glasopstanden (in m2)	Bijzonderheden
1	Stierenweg 22, Lepelstraat	18.040	Nabij vestigingsgebied Steenberg
2	Wildenhoeksestraat 3a, Kruisland	6.500	Te huur
3	Hulsdonkstraat 24, Zundert	10.830	Boomkwekerij incl. containerveld in teeltgebied Zundert, was interesse voor sanering, nu verkocht
4	Halseweg 2, Prinsenbeek	19.650	Kwetsbaar gebied, was interesse voor sanering, nu verkocht
5	Brielsedreef 62, Prinsenbeek	30.000	Vestigingsgebied Prinsenbeek, verkocht
6	Bosdaldreef 6, Prinsenbeek	28.000	Vestigingsgebied Prinsenbeek, verkocht
7	Overaseweg 268, Breda	3.154	
8	Leeuwerik 1, Bavel (gem. Breda)	0	15 ha cultuurgrond, 2 bouwblokken, waarvan 1 voor 5 ha glas + bedrijfswoning= nieuwvestiging!!!
9	Volkerakweg 23, Heijningen	1.585	verkocht
10	Plukmadeseweg 3, Made	20.865	Te huur
11	Alphensebaan 15, Chaam	19.100	
12	Gilzeweg 49, Chaam	21.200	
13	Hoogstraat 100, Oosteind	20.440	Doorgroeigebied, extra huur 17.000 m mogelijk
14	Provincialeweg 156, Oosteind	20.740	Doorgroeigebied, uitbreidingsruimte tot 4 ha
15	Vaartweg 193, Dongen	0	Vergunning voor ca. 5 ha. Glas, doorgroeigebied, = nieuwvestiging
16	Wendelnesseweg oost 10, Sprang-Capelle	7.490	Doorgroeigebied, verkocht
17	Wendelnesseweg west bij 41, Sprang-Capelle	19.080	Doorgroeigebied, warmte Amercentrale
18	Gruttoweg , Asten	8 ha glasperceel	Doorgroeigebied
19	Kuundert 1A, Bakel	6000	
20	Heldenseweg 6, Helenaveen	22.500	Kwetsbaar gebied
	Diverse bedrijven		Stille verkoop

Bijlage 4 : Ligging van de concentratiegebieden in Noord-Brabant

